

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЯКИМОВИЧ ВІКТОРІЯ АНДРІЇВНА

УДК 821.161.2=111-3-4.091"176/185":801.631.5

**ІМАГОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ПРОЗИ
М. МАТІОС ТА Д. РУБІНОЇ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української філології та суспільних дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ПАСІЧНИК Олена Василівна,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка,
доцент кафедри української філології та суспільних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ХАРЛАН Ольга Дмитрівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства;

кандидат філологічних наук, доцент
ДЕВДЮК Іванна Василівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства.

Захист відбудеться «29» листопада 2019 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4) та на сайті університету (<http://bdpu.org/svr/svr18-092-02/abstracts-svr18-092-02/>).

Автореферат розісланий “ ” жовтня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації. Питаннями літературного зображення інших народів і країн займається окрема галузь літературної компаративістики – літературна імагологія, або літературна етноімагологія. Вважаємо актуальним у нашій дисертації дослідження в художніх творах української письменниці Марії Матіос і російсько-ізраїльської авторки Діни Рубіної не тільки етнічних (національних) образів, а й взагалі діалогу / полілогу між «я» та «іншим», «я» та «чужим».

Для того, щоб зорієнтуватися в «чужій» культурі, недостатнім, на нашу думку, є використання лише своїх знань і спостережень за поведінкою «іноземців». Напевно, важливіше, у першу чергу, зрозуміти чужу культуру. Саме тому імагологічний підхід до вивчення творчості М. Матіос і Д. Рубіної, яка ніколи не співставлялася й не ототожнювалася, є цікавим як для розуміння їхнього літературного доробку в цілому, так і для розуміння образу «іншого» та «чужого» в їхніх творах.

М. Матіос і Д. Рубіну як представниць сучасної жіночої художньої прози об'єднує зацікавлення національною темою, проблемою національних образів світу. Особливий інтерес становлять типологічні збіги та відмінності у візуалізації письменницями образів «свого» та «чужого», адже для імагології концепт «свої – чужі» є основоположним. Їхні авторські тексти створені майже рівночасно, подібні за жанром і стилем; мисткині слова належать до однієї літературної доби, оцінюючи минуле та сучасне як перетин «свого» та «чужого».

Отже правомірність компаративного підходу, співставлення імагологічного дискурсу прози М. Матіос та Д. Рубіної зумовлені низкою чинників. По-перше, це позатекстуальні параметри: біографічні, соціально-політичні, культурологічні і т.ін. По-друге, власне текстуальні – особливості імагологічного дискурсу, візуалізація образів «свого – чужого» з фіксуванням подібностей і розбіжностей. Це, звісно, і зумовило вибір й **актуальність** заявленої теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась на кафедрі української філології та суспільних дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (протокол № 1 від 27 серпня 2012 року). Тему дисертації затверджено на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 2 від 11 червня 2013 року). Уточнена тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (протокол № 2 від 08 жовтня 2015 року).

Мета дисертації полягає в тому, щоб через компаративне зіставлення схарактеризувати особливості, типологічні збіги та відмінності імагологічного дискурсу творів М. Матіос та Д. Рубіної.

Мета роботи зумовила наступні завдання:

- обґрунтувати правомірність компаративного підходу до дослідження імагологічного дискурсу творів М. Матіос та Д. Рубіної;
- окреслити теоретичні аспекти понять «імагологія», «літературна імагологія», «імагологічний дискурс», «стереотип»;
- в аспекті імагологічного дискурсу здійснити порівняльний аналіз окремих прозових творів М. Матіос та Д. Рубіної для з'ясування особливостей стереотипних образів «своїх – чужих», а саме: євреїв, українців і росіян;
- розглянути специфіку бінарної опозиції «свій – чужий» як один із засобів сприйняття і художнього пізнання світу у творах М. Матіос та Д. Рубіної;
- виявити особливості вербалізації понять «свій – чужий», «інший» у художніх текстах письменниць;
- окреслити напрям подальших досліджень над творами М. Матіос та Д. Рубіної.

Об'єктом дослідження дисертації є найбільш репрезентативні для виявлення особливостей імагологічного дискурсу прозові твори зі збірки «Нація» («Просили тато-мама... Одкровення 1990 року», «Прощай мене», «Вставайте, мамко. Одкровення 1947 року», «Дванадцять службів. Одкровення 1951 року», «Юр'яна і Довгопол», «Апокаліпсис») (2001), «Солодка Даруся» (2004), «Москалиця» (2008), «Вирвані сторінки з автобіографії» (2010), «Черевички Божої Матері» (2013) М. Матіос та твори «Двойная фамилия» (1990), «Камера наезжает!...» (1996), «Воскресная месса в Толедо» (2002), «Холодная весна в Провансе» (2005), «На солнечной стороне улицы» (2006), «Вывеска» (2007), «Белая голубка Кордовы» (2009), «Почерк Леонардо» (2011), «Синдром Петрушки» (2011), «Джаз-банд на Карловом мосту» (2011), «Туман» (2011) Д. Рубіної.

Предмет дослідження – імагологічний дискурс прози М. Матіос та Д. Рубіної (на прикладі найбільш характерних творів).

Теоретико-методологічну базу роботи склали традиційні та сучасні підходи до вивчення імагологічних аспектів художніх творів, національних і літературних образів, національних стереотипів. Підґрунтям нашого дослідження стали праці зарубіжних та вітчизняних науковців М. Беллера, В. Будного, Г. Гачева, Гр. Грабовича, Г. Дизерінка, Д. Дюришина, В. Жирмунського, М. Ільницького, Е. Касперського, Н. Кіор, С. Корольової, Д. Лірсена, Дм. Наливайка, В. Орехова, Д.-А. Пажо, І. Пупурс, Г. Ремака, Е. Саїда, В. Хорєва та ін. із проблем літературної компаративістики, імагології, імагологічного дискурсу.

Методи дослідження. Констатуємо, що в даний час у літературній імагології продовжується дискусія щодо науково обґрунтованих, загально визнаних методів дослідження художніх образів «іншого», «чужого». Саме тому для досягнення мети та виконання завдань дисертації використовуємо такий складовий метод сучасної теорії компаративістики, як імагологічний метод із

широким використанням міждисциплінарного інструментарію; порівняльно-типологічний підхід, або генетично-контактний із пріоритетною увагою до імагологічного аспекту аналізу літературних творів. На різних етапах дисертаційної роботи використовувались елементи комплексного аналізу літературно-художнього тексту, біографічного, порівняльно-історичного, зіставно-типологічного та герменевтичного літературознавчих методів, постколоніального підходу, які сприяли ґрунтовному тлумаченню особливостей імагологічного дискурсу творів М. Матіос та Д. Рубіної.

Наукова новизна дисертації обумовлена новизною самих понять «імагологічний дискурс», «літературна імагологія», відсутністю їхніх загальноприйнятих дефініцій. У роботі вперше проза української письменниці М. Матіос і російсько-ізраїльської авторки Д. Рубіної стала предметом спеціальної наукової розвідки крізь призму імагологічного дискурсу. Уперше досліджуються образи інших народів у творчій свідомості письменниць під кутом зору утвердження або руйнування ними етнічних стереотипів. Побудовано типологію образів персонажів творів М. Матіос та Д. Рубіної, розглянутих як дихотомія «свій – чужий».

Практичне значення отриманих результатів. Дисертація становить певний внесок у вивчення імагологічного дискурсу прози М. Матіос і Д. Рубіної як літературознавчої проблеми. Отримані результати наукового дослідження можуть знайти застосування при викладанні окремих тем курсу історії української та зарубіжної літератур, лекцій з компаративістики, зокрема, імагології, у вищій і загальноосвітній школах, а також у наукових розвідках для сприяння подальшому розвитку цих наукових дисциплін.

Особистим внеском здобувача є самостійне дослідження концептів літературної імагології, образів «іншого», «свого» й «чужого» у творах української письменниці М. Матіос і російсько-ізраїльської авторки Д. Рубіної в рамках імагологічного підходу, уточнено поняття «етноімагологія». Дисертація виконана самостійно, усі засадничі ідеї та висновки належать безпосередньо авторці.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри української філології та суспільних дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, доповідалися на таких **міжнародних** наукових конференціях: «Польські, білоруські і українські літературні зв'язки» (м. Луцьк, 25–27 березня 2013 р.), «Тарас Шевченко в контексті світової культури» (м. Тернопіль, 27–28 лютого 2014 р.), «Пророки у своїй Вітчизні – Тарас Шевченко та Юліуш Словацький» (м. Кременець, 4–7 вересня 2014 р.), «Масова література: проблема інтерпретації, змісту та форми» (м. Миколаїв, 16–17 жовтня 2015 р.), «Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес» (м. Тернопіль, 11–12 листопада 2016 р.), «Science without boundaries - development

in 21st century» (Угорщина, м. Будапешт, 26 серпня 2018 р.), «У світі емоцій і почуттів» (Польща, м. Кельце, 27–31 серпня 2017р.), **всеукраїнських** наукових конференціях і семінарах: «Письменник у умовах заблокованої культури» (м. Кременець, **28–29 листопада 2013 р.**), «Національна ідентичність: культурно-історичні, соціальні та економічні виміри» (м. Кременець, 20 травня 2016 р.), «(Не)безпека: суспільно-політичні, психологічні, екологічні, інформаційні, технічні та культурно-естетичні виміри» (м. Кременець, 25 травня 2016 р.), «LITTERIS ET ARTIBUS: NOBI ГОРИЗОНТИ» (м. Кременець, 22 листопада 2018 р.).

Публікації. Основний зміст результатів роботи відображено у 14 публікаціях, 5 із яких надруковано у фахових виданнях України, 1 – у закордонному.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (240 позицій). Загальний обсяг дисертації – 210 сторінок, із них 184 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічну основу і методи дослідження; визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі **«Поняття літературної імагології в теоретичному аспекті»** простежено і проаналізовано етапи становлення імагології та літературної етноімагології, узагальнені поняття про літературний етнообраз й національні стереотипи, визначено теоретико-методологічні та філософські основи дослідження.

У підрозділі 1.1. *«Виникнення імагології та її становлення як наукової галузі сучасного порівняльного літературознавства»* вказується, що імагологія як галузь літературознавчої компаративістики має свою передісторію, а також процес становлення і формування.

Виникнення імагології як наукової галузі у другій половині ХХ ст. часто пов'язують із діяльністю французької історичної школи «Анналів», до якої належали відомі історики та історіографи М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф та ін. Зародження власне літературної імагології відбувається у французькому літературознавстві 40–50-х років минулого століття. Відомі французькі літературознавці Ж.-М. Карре та М.Ф. Гюйяр, які стояли біля витоків нового рівня порівняльного літературознавства – літературної компаративістики (*la littérature comparée*) – також зверталися до питань літературної імагології, яка отримала подальший розвиток у працях сучасних європейських дослідників Д.-А. Пажо, Г. Дизерінка та Дж. Лірссена.

Зі зрозумілих ідеологічних причин, імагологія не могла розвиватися в полі радянського літературознавства й, відтак, пошуки трансформацій образів «іншого» в художній літературі були неможливими й часто зводилися до констатування тих чи інших фактів рецепції елементів інших культур. В українській компаративістиці імагологія ще є порівняно однією з нових методологій вивчення літератури та активно розвивається лише останні три десятиріччя. Перші імагологічні студії представлені працями В. Будного, Гр. Грабовича, М. Ільницького, Дм. Наливайка. В останнє десятиріччя з'явилися дослідження, які свідчать про зростаючий інтерес як старшого, так і молодшого поколінь компаративістів до імагологічної проблематики (докторські та кандидатські дисертації М. Брацка, О. Веретюк, Т. Надути, О. Ничко, В. Орехова, О. Охотної, Л. Потапенко). Становленню сучасної української імагології сприяли також наукові розвідки З. Алієвої, Л. Грицик, Т. Гундорової, Т. Денисової, Т. Дзядевич, І. Забіяки, Л. Задорожної, В. Зарви, М. Зимомрі, Н. Кіор, І. Лімборського, Л. Оляндер, І. Пупурс, Т. Свєрбілової, І. Юдкіна-Ріпуна та ін.

Отже, імагологія вже вийшла за межі розділу дослідницького напрямку компаративістики, ставши окремою міждисциплінарною галуззю сучасного порівняльного літературознавства.

У підрозділі 1.2. *«Літературна етноімагологія та літературний етнообраз»* простежено розвиток та стан літературної етноімагології, виокремлено її основні поняття – «етнообраз» та «національний стереотип».

Сьогодні, наприкінці другого десятиріччя ХХІ ст., активізуються процеси, пов'язані з потребою встановити власну ідентичність як національну, так і етнокультурну, прагненням пізнати та ідентифікувати себе, встановити межі «себе» та «чужого». Це прослідковується, в основному, на матеріалі художньої літератури, а на рецепцію «чужого» найперше має вплив не авторський досвід, виховання чи оточення, а національний образ світу – своєрідна призма, в якій переломлюються оціночні судження про інші народи.

Питаннями літературної імагології займалися зарубіжні (М. Беллер, Г. Дизерінк, С. Корольова, Дж. Лірсен, Д.-А. Пажо та інші) й українські (З. Алієва, В. Будний, Н. Лисак, М. Ільницький О. Мазяр, Дм. Наливайко, І. Пупурс та інші) науковці. Сучасна літературна етноімагологія досліджує літературні етнообрази на матеріалі національної літератури. Зокрема, І. Пупурс пропонує авторську класифікацію етнообразів, або ж етнічних імагем, до яких відносить етнографічні, антропологічні, гендерні, релігійні, історико-соціальні, міфологічні та ін., а дослідниця С. Корольова підкреслює вагомість авторського вимислу та емоційності. В. Будний і М. Ільницький пропонують зображення інших народів і країн (літературний етнообраз) розуміти як літературний образ, що репрезентує не лише індивідуальні риси, але й національну ідентичність зображуваних персонажів.

Національний образ, або ж, точніше, етнообраз, включає в себе різноманітні компоненти: зображення побуту та побутових деталей, традицій і звичаїв, мовні і мовленнєві характеристики, відображення релігійного світогляду, ставлення до історичних подій спільного минулого, проєкція майбутнього і т. ін. Таким чином, етнообраз є структурою, яка відбиває всі складнощі та суперечності сприйняття «іншого».

У підрозділі 1.3. *«Етнічні (національні) стереотипи та їхня роль у формуванні образу представника іншої етнокультури в художній літературі»* досліджено проблему етнічних (національних) стереотипів, проаналізована їхня роль в художній літературі.

Предметом вивчення сучасної імагології є образи «інших», «чужих» націй, країн, культур, а образ «чужого» (імаго) вивчається в імагології як стереотип національної свідомості. Сьогодні стереотипи є предметом зацікавлення сучасних філософії, соціології, психології та літературознавства (М. Беллер, Ю. Бромлей, В. Будний І. Грабовська, Л. Зашкільняк, С. Кара-Мурза, Т. Кацберт, В. Ковальова, С. Корольова, Дж. Лірсен, Д. Наливайко, В. Орехов, Д.-А. Пажо, В. Серєда, В. Хорєв, О. Савицька, Г. Солдатова, Л. Співак, Т. Стефаненко, С. Філюшкіна, І. Шевельова).

Дефініція стереотипу трактується відповідно до сфери зацікавлень тієї чи іншої науки. Стереотипні образи, як правило, не є правдивими, окрім того вони не завжди викликають позитивні емоції. Проте стереотипи чітко і недвозначно передають ставлення як до певного явища, події, так і до окремої людини. Тож, стереотип, що може мати і позитивне, і негативне забарвлення, – це систематизований образ, який не лише описує чи допомагає описувати світ, а й допомагає робити нібито «власні» умовиводи, за якими прихована насправді тривала культурно-історична традиція.

Сьогодні науковці чітко розрізняють у структурі стереотипів динамічний, соціальний та етнічний стереотипи, а також підкреслюють емоційно-оцінний характер. У творчості М. Матіос і Д. Рубіної інтерес складає, насамперед, прояв етнічних стереотипів, які, втім, часто невіддільні від соціальних. Саме емоційно-оцінний характер стереотипів важливий при аналізі образів «свого» та «чужого» в їхніх творах.

В українській германістиці робляться спроби вирішити проблему розширення класифікації стереотипів на етнічні, національні та інші типи стереотипів. Проте, Л. Зашкільняк, як і І. Грабовська, не розрізняють етнічні та національні стереотипи, вважаючи їх тотожними, а за твердженням І. Шевельової, важливими ознаками етнічних стереотипів є образність, цілісність, символічність і суб'єктивність.

Оскільки етнічні, або національні стереотипи, – це насамперед уявлення про типові зовнішні ознаки та риси характеру, то саме тому в художніх текстах використовується специфічне маркування представника певної нації згідно

стереотипних уявлень. У художній літературі стереотипний образ стає більш динамічним, багатогранним і, звичайно, індивідуалізованим. При тому негативне в ньому, особливо в образі «чужого», превалює над позитивним.

У підрозділі 1.4. «Теоретико-методологічні та філософські основи дослідження» систематизовано методи компаративістики, що виявилися найбільш доцільними при дослідженні імагологічного дискурсу прози М. Матіос та Д. Рубіної.

Методологія центр дослідження переносить на вивчення аналогій і спільностей літературних явищ із широким використанням історичних, культурологічних, соціологічних студій. Тож центральним у дисертації є **імагологічний метод** з широким використанням міждисциплінарного інструментарію. Мета імагологічного дослідження – зрозуміти дискурс репрезентації «іншого» та «себе» самого.

Пізнання взаємовідносин культур, взаємодії «свого – іншого», «свого – чужого» завжди були в центрі філософії, історії, психології, етнології, економіки, політології та літературознавства. Тому природнім під час дослідження цієї проблематики використання результатів із тих дисциплін, які були дотичними до дослідження імагологічних питань.

Проблеми вивчення літературних образів інших держав та народів, рецепції іншого підіймалися у працях українських та зарубіжних літературознавців З. Алієвої, М. Беллера, В. Будного, Г. Гачева, Гр. Грабовича, Г. Дизерінка, Д. Дюришина, В. Жирмунського, М. Ільницького, Е. Касперського, Н. Кіор, С. Корольової, І. Лімборського, Д. Лірсена, Дм. Наливайка, В. Орехова, Д.-А. Пажо, І. Пупурс, Г. Ремака, Е. Саїда, В. Хорєва та ін.

У діалозі культур відбувається самопізнання та розуміння «іншого». Поняття «іншого», тобто, якогось, невизначеного є більш нейтральним, ніж просто «чужий». Ці міркування є важливими для дослідження, оскільки у творах М. Матіос та Д. Рубіної спостерігаємо накладання різних культур, що – не в творах – часто призводило до значних світоглядних та історичних конфліктів.

У роботі застосовуються традиційні теоретико-літературні поняття, пов'язані з літературною імагологією, а саме: «етнообраз» («етнічний образ»), «стереотип», «свій» (Свій), «чужий» (Чужий), «інший» (Інший). У дисертації застосовано сучасні методики та підходи до дослідження літературних етнообразів – контактологічний і типологічний, рецептивно-естетичний та дискурсивний, які ґрунтуються на філософії взаємин між «я» та «іншим».

Окрім імагологічного методу, методологічною основою дослідження є складові сучасної теорії компаративістики, передусім **порівняльно-типологічний підхід** з пріоритетною увагою до тематологічного, семіотичного та біографічного рівнів (аспектів) аналізу літературних творів.

Зіставний, або порівняльний, метод дозволив зіставити твори М. Матіос та Д. Рубіної, оскільки авторські тексти не лише подібні за жанром і стилем, а й

створені майже синхронно, самі авторки належать до однієї літературної доби. В той же час вони подібні в тому, як оцінюють минуле та знакові моменти сучасного їм часу – як постійні зустрічі «свого» та «чужого».

Для досягнення мети – імагологічного розуміння літературного доробку письменниць, так і для інтерпретації візуалізації ними образу «іншого» – у роботі також застосовано порівняльно-історичний підхід, або *генетично-контактний метод, постколоніальний підхід та біографічний метод*.

У другому розділі «Стереотипні образи “чужих” у творах М. Матіос та Д. Рубіної» увагу зосереджено на типології стереотипних образів євреїв, їхньому національному характері, візуалізації України, Росії у творчості М. Матіос та Д. Рубіної.

У підрозділі 2.1. «Проблема типології стереотипних образів євреїв в українській літературі» проаналізовано типологію стереотипних образів євреїв на прикладі художніх творів. Один зі значущих стереотипів та образи його візуалізації, які зустрічаються у творах М. Матіос та Д. Рубіної, – це стереотип єврея.

Обрані для аналізу літературні тексти письменниць є взірцевими для підтвердження вагомості ґрунтовного студіювання багатонаціональної мозаїки з історичних і культурних особливостей України, Росії, пострадянських республік, які відбулися як незалежні держави в 1990-х рр., без вивищування тієї чи іншої нації та її культури над іншими.

В українському й зарубіжному літературознавствах та інших науках проблема стереотипізації образів євреїв в українській і російській літературах активно досліджувалась як спеціально, так і принагідно (Гр. Грабович, М. Шкандрій, Є. Кац, Л. Лівак та ін.). У праці «Єврейська тема в українській літературі XIX та початку XX сторіччя» Гр. Грабович виокремлює три головні стереотипні моделі сприйняття євреїв відповідно до специфіки нарації про них у художніх творах: стереотипну, соціально-моральну («реалістичну») та політично-етичну. Типологія моделей стереотипних образів євреїв в українській літературі часто використовувалась українськими літературознавцями для дослідження творів на єврейську тематику.

У підрозділі 2.2. «Єврейський національний характер у прозі М. Матіос та Д. Рубіної» розглянуто культурно-історичні факти та елементи побуту, що вплинули на формування стереотипу єврея в аналізованих творах.

Творчість М. Матіос невіддільна від історії Буковини, історичного регіону, який здавна є мультикультурним і поліетнічним. На час описуваних у творах М. Матіос подій українці, румуни, євреї, німці, поляки, угорці співіснували та співжили в регіоні не перше десятиліття. Єврейський народ упродовж віків зазнавав утисків і переслідувань, що знайшло відображення у творах М. Матіос, зокрема, у міжвоєнний період, часи Другої світової війни та післявоєнні роки (новела «Апокаліпсис»).

Ця ж увага до історичності, поєднана з глибоким психологізмом і аналітизмом, характерна і для Д. Рубіної, яку цікавить сьогодення з чіткими посиланнями на історію єврейського народу («Воскресная месса в Толедо», «Біла голубка Кордови», «Камера наезжает!..»). Дослідники, як правило, вирізняють у Д. Рубіної доізраїльський та ізраїльський періоди її творчості. В її прозі візуалізується єврейська картина світу, відповідно єврейська тема займає особливе місце та стає більш актуальною з кінця 80-х років минулого століття. Письменниця художньо відтворює пошуки національної ідентичності радянських євреїв, зокрема, в оповіданні «Яблоки из сада Шлицбутера».

Іншим аспектом єврейської теми у творчості Д. Рубіної стала проблема імміграції, яка відбивається на її творчості у так званий «ізраїльський період» («Белая голубка Кордовы», «Русская канарейка. Голос»). У творах письменниці особливо не акцентує на стереотипній моделі сприйняття євреїв іншими, тим самим не протиставляючи їх представникам інших національностей.

У підрозділі 2.3. «Україна та українці / Росія та росіяни у творчій свідомості М. Матіос і Д. Рубіної» простежено особливості формування національної ідентичності, ідентифікації «своїх» та «чужих» у проаналізованих творах.

На формування М. Матіос як творчої особистості беззаперечно вплинули її українська родина, мала батьківщина Буковина, національні та моральні пріоритети, народні звичаї і традиції, релігійні переконання, твори класичної та сучасної української літератури. Письменниця візуалізує події української історії, заглиблюється у внутрішній світ звичайної людини, при тому використовує буковинський фольклор та діалект і відтак зображує внутрішній світ «свого» та «чужого» на прикладах локальної історії. Історія, культура та мова визначають національну/етнічну ідентичність персонажів як М. Матіос, так і Д. Рубіної.

У збірці «Нація», яка побудована на реальних подіях і спогадах із дитинства М. Матіос, акцентується на проблемах долі України, зокрема жіночої долі. У «Солодкій Дарусі» прослідковується тема національної ідентичності, а діалектна мова, звичаї та традиції, повір'я та обряди, релігійні вірування буковинців у поєднанні з історичним тлом дають можливість збагнути національну ментальність персонажів творів письменниці. Твір «Вирвані сторінки з автобіографії» знайомить із авторкою, розкриває витоки появи персонажів її творів, описує відомі та невідомі події життя перетину XX і XXI століть. Також у «Вирваних сторінках з автобіографії» М. Матіос акцентує на понятті «пограничної людини», яка живе у постійному страху за своє життя і життя своїх рідних.

На відміну від М. Матіос, котру цікавить життя та історія буковинського села, Д. Рубіна описує подорожі своїх героїв різними країнами світу. У першу чергу, це західноєвропейські країни, Україна, Росія та країни Сходу. Д. Рубіна безпосередньо пов'язана з Україною, з якої походить її чоловік і родичі. Судячи з художніх текстів і згадок в інтерв'ю, письменниця побувала в містах і містечках

України. У творах Д. Рубіної зустрічаємо топоси та локуси Києва («Почерк Леонардо»), Львова («Синдром Петрушки»), Вінниці та Жмеринки («Біла голубка Кордови»). Українські та єврейські звичаї, традиції, говірка і, навіть, страви – все це є на сторінках романів та повістей Д. Рубіної.

В аналізованих творах М. Матіос та Д. Рубіної також представлені Росія та росіяни. Зокрема, в художніх текстах української письменниці росіянин для українців – це насамперед «москаль» (повість «Москалиця»). Що ж стосується радянської влади, або «советів», які, у першу чергу, були представлені росіянами, то відчувається зневага і ненависть до нової окупаційної влади, яку М. Матіос точно передає, зокрема у новелах збірки «Нація».

У творах Д. Рубіної перших років життя в еміграції також присутня тема російського Ізраїлю, яка пов'язана із проблемою національної самоідентифікації як письменниці, так і літературних персонажів. Радянська дійсність накладається на ізраїльську, а саме: крізь реалії життя в Ізраїлі прослідковуються виразні ознаки радянського суспільства.

У третьому розділі «**“Своє – чуже” в системі персонажних образів творів М. Матіос та Д. Рубіної**» аналізується інтерпретація відносин «свого» та «чужого» через власне бачення, особисту думку, світогляд, творчий задум і досвід пізнання світу письменницями. Підкреслюється, що їхня творчість пов'язана з важливими життєвими темами, а прототипи їхніх персонажів – реальні люди.

У підрозділі 3.1. *«Специфіка індивідуального авторського бачення протиставлення “свої – чужі”»* з'ясовано зв'язок автобіографізму з особливостями художніх текстів М. Матіос і Д. Рубіної та проаналізовано використання національних маркерів, що сприяє увиразненню мовлення творів письменниць.

Інтерпретація відносин «свого» та «чужого» відбувається, у першу чергу, через власне бачення автора художнього твору, зокрема, через особисту думку, світогляд, творчий задум і досвід сприйняття «іншого» М. Матіос і Д. Рубіною. Творчість цих письменниць пов'язана з темами, які їх хвилюють у житті, а прототипами їхніх персонажів є реальні люди, про що часто зізнаються самі авторки.

Російсько-ізраїльського митця слова Д. Рубіну цікавить, що відрізняє «свій народ» (для неї – це два народи: росіяни та євреї) від «не свого», «іншого», «чужого». У проаналізованих творах Д. Рубіної («Почерк Леонардо», «Синдром Петрушки», «На солнечной стороне улицы», «Яблоки из сада Шлицбутера») прослідковуються ідентифікаційні маркери національних характерів. Авторка у своєму становленні як професійної письменниці також відчула на собі проблему самоствердження та сміливо пройшла шлях національної самоідентифікації.

Тісний зв'язок М. Матіос із біографією її роду та краю знайшов певне відображення у творах письменниці, зокрема у збірці «Вибране». Звідси особливості дискурсу мови творів М. Матіос, для якої притаманні індивідуальні

художні елементи мовлення, а саме: діалектизми, художні тропи, взяті з фольклору, просторічні слова та вислови, приказки, прислів'я, народні символи, афоризми та елементи народної мудрості. Вони характеризують персонажів і допомагають письменниці висловити різні почуття та ставлення, зокрема до «іншого», «дивного», «чужого».

Оскільки мова є одним із засобів опису художнього світу, виявом внутрішньої культури та етнічної приналежності персонажів, Д. Рубіна, як і М. Матіос, з метою увиразнення мовлення використовує національні маркери. Проте у Д. Рубіної вони спрямовані в іншомовну культуру і слугують дієвим засобом міжкультурної комунікації. Зокрема, з такою метою використовуються українізми («Почерк Леонардо»), жаргонізми, сленгізми та обсценна лексика, запозичення («Синдром Петрушки», «На солнечной стороне улицы», «Камера наезжает!...»). Вони відображають роздуми та переживання, долучають до творення неповторного авторського погляду на світ, який простежуємо у фікційних текстах письменниці.

У підрозділі 3.2. *«Міжкультурність як атрибут національної ідентичності персонажів творів Д. Рубіної»* прослідковано зв'язок таких понять, як «культурний синтез», «мультикультуралізм», «імміграція», «міжкультурна комунікація» з постколоніальним підходом в аналізі літературного доробку російсько-ізраїльської письменниці.

Д. Рубіна упродовж свого життя перебувала в різних національних культурних ареалах, відчуваючи вплив полікультурних середовищ і міжкультурних відносин. Як і М. Матіос, її цікавить культура «інших», «чужих» народів, до яких вона ставиться з повагою і толерантністю. Таке не лише бікультурне, а й полікультурне середовище письменниці яскраво візуалізує у своїх творах.

Однією з особливостей творчості Д. Рубіної є присутність локального тексту, який складається з художніх образів, реальних та вигаданих персонажів, особливостей ландшафту, історичних місць, саме: «ташкентський текст» («На солнечной стороне улицы», «Камера наезжает!...»), «львівський текст» («Синдром Петрушки»). Оскільки оповідачі творів Д. Рубіної, опинившись в еміграції, постійно подорожують країнами Європи, Сходу й Америкою, дослідниця Е. Шафранська виокремлює також «європейський текст» («німецький», «іспанський» та інші) та «ізраїльський текст» творів письменниці. Літературознавчий аналіз особливостей таких текстів поглиблює розуміння опозиції «свій – чужий» у творчості письменниці, може стати предметом подальших досліджень.

Підрозділ 3.3. *«"Чужий" як дивний, незвичайний (за творами "Солодка Даруся", "Москалиця" М. Матіос і "Почерк Леонардо", "Синдром Петрушки" Д. Рубіної)»* присвячено з'ясуванню особливостей використання слова «чужий» у значенні «дивний», «незвичний» у проаналізованих творах.

Одне із значень слова «чужий» – це дивний. Саме такими дивними є головні героїні романів «Солодка Даруся» і «Москалиця» М. Матіос. Теми цих творів – це теми жіночої долі, жіночої самотності, гріха, страждання, а також дивності та інакшості. Дивність та інакшість Дарусі, її самотність є результатом «випадку-катастрофи» та «випадку-конфлікту». У творі «Солодка Даруся» авторка розповідає правду про історію українців, яка довгий час залишалася під забороною. Тлом для драми людських стосунків є епоха, коли під владою окупантів буковинці жили у вічному страху.

Тему жіночої долі, пов'язаної з нею самотності, інакшості М. Матіос продовжує, розповідаючи читачеві життєву історію своєї героїні із твору «Москалиця». Авторка пояснює самотність і відчуженість Северини переконанням, що вона спокутувала гріх матері, яка була зґвалтована російським військовим.

Теми самотності, інакшості, смерті прослідковуються також і в творах Д. Рубіної. Проте причини самотності і несприйняття персонажів оточуючими полягають у протиставленні «свій – чужий» – інші («Почерк Леонардо», «Біла голубка Кордовы» та «Синдром Петрушки», які пізніше склали трилогію «Люди воздуха»). Це пов'язано з тим, що головні персонажі творів є творчими, неординарними особами, представниками незвичайних, специфічних професій. На відміну від М. Матіос, Д. Рубіна акцентує на ролі таланту, дару та геніальності в особливій долі її головних героїв. Звідси їхня опозиція як дивних, інакших по відношенню до звичайних людей. До прикладу, головні персонажі романів «Почерк Леонардо» та «Синдром Петрушки» Анна та Петро виступають у ролі «інших». Авторка протиставляє їх «звичайним» людям, тим самим підкреслюючи їхню інакшість та дивність. Пристрасть Анни та Петра – дзеркала і ляльки – зумовили певну духовну самотність, побороти яку вони можуть лише через реалізацію у професійній діяльності. Оточуючі не сприймають їхній талант, зв'язок з іншою «подвоєною» реальністю. Проте відчуженість від світу людей допомагає їм реалізуватися в улюбленій справі, ставши справжніми майстрами.

У підрозділі 3.4. «*“Чужий” як зловіщий, той, що несе загрозу для життя (збірка “Нація”, “Солодка Даруся” М. Матіос, “Синдром Петрушки”, “Туман”, “Вывеска” Д. Рубіної)*» зосереджено увагу на трактуванні слова «чужий» у значенні «ворожий», «зловіщий» у проаналізованих художніх текстах.

Українська письменниця у збірці «Нація», відтворюючи небезпечні та негативні образи, використала бінарну опозицію «свій» (український) та «чужий» (чужорідний, іноземний для сприйняття), а також оцінки представників окупаційної влади місцевими жителями. Хронотоп цих творів пов'язаний із періодом «міжчасся» (новела «Дванадцять службів. Одкровення 1951 року», роман «Солодка Даруся»).

Особливе місце у прозі української авторки займає образ жінки: Даруся («Солодка Даруся»), Естер («Апокаліпсис»), Корнелія («Просили тато-мама»),

Москалиця («Москалиця»), Петруня («Майже ніколи не навпаки»), Юр'яна («Юр'яна і Довгопол») та інші. Трагізм жіночої долі часто пов'язаний із протиставленням «свій – чужий», коли «чужий» – це ворожий.

Опозиція «свій – інший», «свій – чужий» як ворожий та небезпечний пов'язана з такою трагічною сторінкою світової історії, як Голокост. Ця тема частково відображена в повісті М. Матіос «Черевички Божої Матері».

На відміну від української письменниці, для персонажів якої ворожими і небезпечними були представники окупаційної влади, Д. Рубіна розмежовує негативні ворожі образи на такі, які пов'язані з подіями переслідування євреїв за віру й Голокостом («Воскресная месса в Толедо», «Синдром Петрушки») та учасників арабо-єврейського протистояння у другій половині ХХ століття («Вывеска», «Туман»). У прозі Д. Рубіної присутній релігійний код, який виступає своєрідним індикатором національності й маркером протиставлення «свій – чужий», «свій – ворожий». «Чужими», ворожими для персонажів вище згаданих творів письменниці є нацистські окупаційні війська, які «хазяйнували» у країнах Європи та українських землях періоду Другої світової війни, а також палестинські араби як учасники арабо-ізраїльського військового конфлікту.

У **«Висновках»** узагальнено результати роботи.

У дисертації здійснено компаративний аналіз творчості української письменниці М. Матіос і російсько-ізраїльської авторки Д. Рубіної в рамках імагологічного підходу, що дозволило проаналізувати їхній літературний доробок в цілому та образи «іншого», «свого» й «чужого» в їхніх творах зокрема. Під час визначення об'єкту дослідження було обрано прозові твори М. Матіос і Д. Рубіної, тому що їхня творчість, попри наявні типологічні відповідності, досі ніколи не співставлялася. Правомірність застосування компаративного підходу для аналізу імагологічного дискурсу прози цих письменниць зумовлена як позатекстуальними параметрами (біографічні, соціально-політичні, культурологічні і т.д), так і власне текстуальними (особливості імагологічного дискурсу, візуалізація образів «свого – чужого» з фіксуванням подібностей і розбіжностей). Окрім того, М. Матіос і Д. Рубіна представляють сучасну жіночу прозу, а їхню творчість об'єднує зацікавлення національною темою, проблемою національних образів світу.

У дисертації проаналізовано літературознавчі праці та узагальнено результати наукових досліджень, що стосуються основних віх, концепцій і положень імагології, які вважаємо засадничими для нашої роботи.

На сьогоднішній день спостерігаємо цілу низку дефініцій імагології, проте у роботі обґрунтовано використання терміну «літературна імагологія», що дозволяє відрізнити цю літературознавчу галузь від інших міждисциплінарних відгалужень, які існують у психології, етнопсихології, політології, соціології. Підкреслено, що предмет вивчення літературної імагології – образи «інших», «чужих» націй, країн та культур в художніх текстах.

У роботі використано результати сучасних імагологічних досліджень, представлених ґрунтовними роботами Д.-А. Пажо, Г. Дизерінка та Дж. Лірссена, а також праці російських літературознавців-компаративістів О. Ощепкова, О. Папілової та В. Хорєва.

Констатовано, що сьогодні перебуває на злеті й українська імагологія. Про це свідчить зростаючий інтерес вітчизняних компаративістів до імагологічної проблематики, що пов'язано, у першу чергу, з теоретичними напрацюваннями науковців В. Будного, М. Ільницького, Дм. Наливайка. Становленню сучасної української компаративістики та імагології сприяли також дисертації і наукові розвідки І. Забіяки, В. Зарви, М. Зимомрі, Н. Кіор, Л. Оляндер, І. Пупурс, Т. Свербілової та ін.

Отже, актуальність дослідження обумовлена зростанням значення як компаративістики, так й імагології як її важливої складової. Оскільки в українському літературознавстві немає чіткого терміну на позначення галузі компаративістики, яка концентрується на вивченні сприйняття «іншого» та «чужого» в літературі, у роботі враховано термінологічні пропозиції Г. Дизерінка, В. Будного та М. Ільницького і використано дефініцію «літературна етноімагологія», основними поняттями якої є «етнообраз» і «національний стереотип».

Сучасна літературна імагологія поряд з етнообрами вивчає етнічні стереотипи. Їхній аналіз, дефініції та наукове обґрунтування, представлені у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників (М. Беллер, Дж. Лірсен, О. Савицька, В. Серєда, Л. Співак, Т. Стефаненко, С. Філюшкіна, Д. Чик, І. Шевельова та ін.), дозволили узагальнити поняття «етностереотипу» як спрощеного та схематизованого образу представника певної етнічної групи, якому властиві стійкі моральні, розумові та фізичні якості. Оскільки для художніх текстів характерне своєрідне зображення представника певної нації згідно стереотипних уявлень, до того ж негативне, особливо в образі «іншого», «чужого», переважає над позитивним, враховано саме емоційно-оцінний характер стереотипів під час аналізу образів «свого» та «чужого» у творах М. Матіос і Д. Рубіної.

Розгляд взаємовідносин культур, взаємодії «свого – іншого», «свого – чужого» завжди були в центрі гуманітаристики. Тому під час дослідження цієї проблематики використано напрацювання з історії, психології, етнології, політології та літературознавства, пов'язані з дослідженням імагологічних питань. Акцентовано увагу на тому, що у творах М. Матіос та Д. Рубіної описано те, як «накладання» різних культур часто призводить до певних світоглядних та історичних непорозумінь. Доведено, що під час аналізу збірного уявлення про «іншого», «чужого» розкриваються особливості національної свідомості і національної системи цінностей суб'єкта, котрий сприймає.

Констатовано, що в сучасній теорії міжкультурної комунікації зустрічаються відмінні тлумачення терміну «чужий». Під час імагологічного аналізу використано різні рівні рецепції «чужого» авторства Л. Виноградової: від сприйняття як «не свого» до сприйняття як загрозливого, враховуючи тлумачення відносин «свого» та «чужого». Також було взято до уваги суб'єктивний характер оціночних суджень М. Матіос і Д. Рубіної, що пов'язано з їхнім особистим біографічним досвідом.

Стереотип єврея є одним із найвиразніших стереотипів, який зустрічається у творах української та російсько-ізраїльської письменниць. Посутніми для нашої дисертації є праці Гр. Грабовича, Є. Кац, Л. Лівака та М. Шкандрія, які займаються проблемами стереотипізації образів євреїв в українській і російській літературах. Використовуючи історичні факти та напрацювання науковців, зроблено спробу пояснити причини появи певних негативних рис стереотипу єврея.

З'ясовано, що М. Матіос у аналізованих художніх текстах описує історичну минувшину міжвоєнного та післявоєнного періодів, підкреслює сутність суперечностей і конфліктів між єврейським і українським населенням Буковини, акцентуючи, що підвалини для міжетнічних конфліктів закладалися національною політикою Радянського Союзу. Д. Рубіну ж цікавить сьогодення з виразними посиланнями на історію єврейського народу. Спостережено, що російсько-ізраїльська письменниця використовує історичне тло, поєднуючи його з поглибленим психологізмом і аналітизмом. З'ясовано ступінь історичної точності та ті аспекти стереотипізації, які оприявлені в її окремих творах. На відміну від М. Матіос, Д. Рубіна акцентує увагу на пошуках національної ідентичності персонажів-євреїв у неєврейському середовищі, передає упереджене ставлення до євреїв та порушує питання національної колективної пам'яті. До того ж, подібно до української письменниці, авторка не замовчує проблем стереотипізації євреїв на побутовому рівні. Зауважено, що Д. Рубіну також цікавить, що відрізняє росіян і євреїв від інших народів, оскільки вона вихована в бікультурному просторі.

У творах М. Матіос, на формування котрої як письменниці вплинула її національна ідентичність, візуалізуються події української історії, зображується внутрішній світ людини, «свого» та «чужого». Письменницю, на відміну від Д. Рубіної, вирізняє феміністичний контекст національно-екзистенційної проблематики, а інтерес до загальнолюдських і національних питань їх об'єднує. Зокрема, на сторінках проаналізованих романів і повістей Д. Рубіної зустрічаємо опис українських та єврейських звичаїв, традицій, страв і говірки.

У творах М. Матіос і Д. Рубіної також представлені Росія та росіяни. Констатовано, що в художніх текстах української авторки використовується негативний стереотип «москаля» як «іншого», «чужого», небезпечного для буковинців, особливо для жінок («Нація», «Солодка Даруся», «Москалиця»). У творах Д. Рубіної Росія та росіяни пов'язані з радянською дійсністю, яка

накладається на ізраїльську, і тому важко визначити національну ідентичність персонажів.

Обґрунтовано, що особливості опозиції «свій – чужий», інтерпретації образів «свого» та «чужого» в художніх текстах М. Матіос і Д. Рубіної пов'язані з їхньою особистою думкою, світоглядом, творчим задумом і досвідом сприйняття «іншого». Рецепція «іншого» як дивного, незвичайного простежується у творах «Солодка Даруся», «Москалиця» М. Матіос і «Почерк Леонардо», «Синдром Петрушки» Д. Рубіної. Авторки відтворюють події у зміщеній хронології для пояснення причин інакшості, дивності персонажів. У М. Матіос «дивність» головних героїнь пов'язана з такими концептами, як: людина, родина, самотність, страждання, гріх, добро, любов, доля і смерть. Теми самотності, інакшості, смерті прослідковуються також і в творах Д. Рубіної. Проте їхні причини – інші, тому що пов'язані із проблемами особливого дару, таланту, людської геніальності.

Бінарну опозицію «свій» (український) та «чужий» (чужорідний, іноземний, ворожий) М. Матіос використовує в новелах збірки «Нація» та «Солодкій Дарусі», відтворюючи небезпечні та негативні образи представників окупаційної влади. Опозиція «свій – інший», «свій – чужий» як ворожий та небезпечний пов'язана і з такими жахливим подіями історії, як Друга світова війна і Голокост. Зокрема, тема переслідування і знищення євреїв відображена в повісті М. Матіос «Черевички Божої Матері» та у творах Д. Рубіної «Синдром Петрушки», «Белая голубка Кордовы», «Почерк Леонардо». Підкреслюємо, що образи «іншого» як «чужого» і ворожого у прозі Д. Рубіної пов'язані також із протистоянням євреїв та арабів на Сході через територіально-релігійні упередження («Туман», «Вывеска»). Оскільки основні концепти імагології «свій – чужий» відповідають концептам Захід/Схід, християнство/іслам, ракурс зображення арабського компоненту авторкою створює певний імагологічний образ як втілення моделі «іншого», «чужого», ворожого.

Отже, багатоаспектний аналіз імагологічного дискурсу прози М. Матіос і Д. Рубіної дозволив розкрити спільне та відмінне у візуалізації образів «іншого», «свого», «чужого». Перспективним є подальше розширення інтердисциплінарних і міжлітературних векторів компаративно-імагологічних досліджень творчості М. Матіос і Д. Рубіної в контексті сучасної жіночої прози.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Якимович В. Імагологічний дискурс роману Марії Матіос «Солодка Даруся»: інонаціональна проблематика // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки*. Луцьк, 2013. № 13 (262). С. 131–135.
2. Якимович В. Імагологічний дискурс роману Марії Матіос «Солодка Даруся» та повісті Діни Рубіної «Камера наезжает!..» // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*.

Літературознавство / за ред. М. П. Ткачука. Тернопіль, 2014. Вип. 39. С. 487–492.

3. Якимович В.А. Образ єврея у творах Тараса Шевченка та Діни Рубіної // *Київські полоністичні студії*. Київ, 2015 Т. XXVI. С. 194–202.
4. Якимович В. Образ іншого у прозі Бориса Харчука і Діни Рубіної // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Літературознавство* / за ред.: М. П. Ткачука. Тернопіль, 2016. Вип. 45. С. 306–314.
5. Якимович В. Літературна етноімагологія, літературні образи та етнообрази: проблеми термінології // *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2018. VI (52). Issue 177, Sept. P. 73–77.
6. Якимович В. Україна та українці у творчій свідомості Марії Матіос та Діни Рубіної // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)* / відп. ред. В. Ф. Погребенник. Київ, 2019. Серія 8. Вип. 11. С. 106–112.

Додаткові публікації:

1. Якимович В. Роман Марії Матіос «Солодка Даруся» у шкільному вивченні // *Актуальні проблеми гуманітарної освіти: збірник наукових праць* / за заг. ред. А. М. Ломаковича, В. Є. Бенери. Кременець : ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2013. С. 181–186.
2. Якимович В. Презентація жіночого образу в повісті Марії Матіос «Москалиця» // *Актуальні проблеми гуманітарної освіти : збірник наукових праць* / за заг. ред. А. М. Ломаковича, В. Є. Бенери. Кременець : ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2014. С. 159–162.
3. Якимович В. Жінка як «інша» (за романом «Почерк Леонардо» Діни Рубіної) // *Масова література : проблема інтерпретації, змісту та форми* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Миколаїв, 16–17 жовтня 2015 р. Миколаїв, 2015. С. 173–175.
4. Якимович В. Імагологія: виникнення та становлення як наукової галузі // *Kremenets science: Open air, або наука в кросівках* : збірник наукових статей / за заг. ред. Р.О. Дубровського. Хмельницький, 2016. Вип. I. С. 116–122.
5. Якимович В. «Інший» як небезпечний, протиставлений «своєму» (за творами Марії Матіос) // *Kremenets science: Open air, або наука в кросівках* : збірник наукових статей / за заг. ред. Р.О. Дубровського. Хмельницький, 2017. Вип. II. С. 93–101.
6. Якимович В. Твір «Нація» Марії Матіос: особливості імагологічного дискурсу // *Школа Відкритого Розуму. У світі емоцій і відчуттів*. Тернопіль : Studia Methodologica, 2018. Том 9. С. 279–287.
7. Якимович В. Протиставлення «свій-інший», «свій-чужий» у світлі різних наукових парадигм // *Кременецькі компаративні студії* / ред.: Д. Чик, О. Пасічник. 2018. Вип. VIII. С.169–175.

8. Якимович В. Роль стереотипу у формуванні образу представника іншої етнокультури в художній літературі // *Litteris et Artibus: нові горизонти* : збірник наукових статей / за заг. ред. Р. О. Дубровського. Кременець, 2019. Випуск III. С. 69–79.

АНОТАЦІЯ

Якимович В. А. Имагологічний дискурс прози М. Матіос та Д. Рубіної. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2019.

У дисертації вперше проза української письменниці М. Матіос і російсько-ізраїльської авторки Д. Рубіної стала предметом спеціальної наукової розвідки крізь призму имагологічного дискурсу. Досліджуються образи інших народів у творчій свідомості письменниць під кутом зору утвердження або руйнування ними етнічних стереотипів. У роботі побудовано типологію образів персонажів творів М. Матіос та Д. Рубіної, розглянутих як дихотомія «свій – чужий». Досліджено концепти літературної имагології, уточнено поняття «етноімагологія». Зіставний метод дозволив порівняти твори української та російсько-ізраїльської письменниць: їхні авторські тексти подібні за жанром і стилем, створені майже рівночасно, митці слова належать до однієї літературної доби, оцінюючи минуле та сучасне як перетин «свого» та «чужого». Обрані для аналізу художні тексти М. Матіос і Д. Рубіної підтверджують важливість ґрунтовного дослідження історичних і культурних особливостей України, Росії, пострадянських республік, Держави Ізраїль через літературознавчий аспект.

Ключові слова: літературна имагологія, етнообраз, стереотип, «свій», «інший», «чужий».

АННОТАЦИЯ

Якимович В. А. Имагологический дискурс прозы М. Матиос и Д. Рубиной. Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2019.

В диссертации впервые проза украинской писательницы М. Матиос и российско-израильского автора Д. Рубиной стала предметом специального научного исследования сквозь призму имагологического дискурса. Исследуются образы других народов в творческом сознании писательниц с точки зрения утверждения или разрушения ими этнических стереотипов. В работе построено типологию образов персонажей произведений М. Матиос и Д. Рубиной, рассмотренных как дихотомия «свой – чужой». Исследовано концепты

литературной имагологии, уточнено понятие «этноимагология». Сопоставительный метод позволил сравнить произведения украинской и российско-израильской писательниц: их авторские тексты подобны по жанру и стилю, созданы почти одновременно, авторы относятся к одной литературной эпохе, оценивая прошлое и настоящее как пересечение «своего» и «чужого». Выбранные для анализа художественные тексты М. Матиос и Д. Рубиной подтверждают важность тщательного исследования исторических и культурных особенностей Украины, России, постсоветских республик, Государства Израиль через литературоведческий аспект.

Ключевые слова: литературная имагология, этнообраз, стереотип, «свой», «другой», «чужой».

SUMMARY

Yakymovych V.A. Imagological discourse of prose by M. Matios and D. Rubina. – Manuscript.

The thesis is submitted for the degree of Candidate of Philological Sciences. Specialty 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Science and Education of Ukraine. – Berdyansk, 2019.

The objects of literary analysis are the most representative prose works from the collection “The Nation”, the novel “Sweet Darusya”, “The Pages Torn from the Autobiography”, “The Shoes of the Mother of God”, “Moskalytsa” by Maria Matios, and “The Writings of Leonardo”, “Petrushka’s Syndrome”, “The White Dove of Cordoba”, “On the Sunny Side of the Street”, “The Camera Comes In!”, “A Cold Spring in Provence”, “The Sunday Mass in Toledo”, “The Signboard», “Double Surname”, “A Jazz Band on Charles Bridge”, “The Fog” by Dina Rubina.

The scientific novelty of the work is due to the newness of the very concepts of “imagological discourse”, “literary imagology”, and the absence of their generally accepted definitions. For the first time, the prose of Ukrainian writer M. Matios and Russian-Israeli author D. Rubina became the subject of special scientific exploration through the lens of imagological discourse. For the first time, other peoples’ images are explored in the writers’ creative minds from the perspective of affirming or destroying ethnic stereotypes. A typology of character images of works by M. Matios and D. Rubina is considered as a dichotomy of “own – foreign”, is constructed in the thesis.

The practical value of the results obtained. The thesis makes a contribution to the study of the imagological discourse of the prose of M. Matios and D. Rubina as a literary criticism problem. The results of scientific research may be used in teaching particular issues of the courses of history of Ukrainian and foreign literatures, lectures on comparative literature studies, particularly on imagology, in higher and secondary education institutions, as well as in further scientific works.

The validity of the comparative approach application, the comparison of the imagological discourse of prose by Maria Matios and Dina Rubina is due to a number of factors. Firstly, these are non-contextual parameters: biographical, socio-political,

cultural, etc. Secondly, the textual ones are peculiarities of the imagological discourse, visualization of images of “own – foreign” with indication of similarities and differences. This, of course, led to the choice and relevance of the research theme.

The thesis analyzes the literary studies and summarizes the results of scientific researches concerning the concepts and provisions of imagology, which the author considers to be fundamental to the work.

Imagology as a branch of literary comparative studies has its prehistory, as well as the process of formation. Today one can see a number of its definitions. However, modern scholars emphasize that imagology primarily explores images of “foreign” countries and peoples, and literary imagology analyzes images of “other”, “foreign” nations, countries and cultures in artistic texts.

It should be noted that Ukrainian imagology is on the rise nowadays. This is evidenced by the growing interest of Ukrainian comparativists in imagological problems, which is connected, first of all, with the theoretical works of V. Budnyi, M. Ilnytskyi, D. Nalyvaiko. The basic concepts of literary ethnoimagology are “ethnoimage” and “national stereotype”. In the work the author uses the terms “ethnic stereotype”, “ethno-stereotype” and “national stereotype”, considering them synonymous.

Consideration of the interrelationships of cultures, the interaction of “own-other”, “own-foreign” have always been at the center of the humanities’ studies. Therefore, in analyzing these issues the author used the historic, psychological, ethnological, political and literary studies related to the study of imagological issues. It is concluded that the analysis of a certain stereotype, namely the collective idea of “other” and “foreign”, reveals the peculiarities of the national consciousness and the national value system of the subject who perceives.

The comparative method made it possible to compare the works of Ukrainian and Russian-Israeli writers: the authors’ texts are similar in genre and style, created almost at the same time; the artists’ worlds belong to one literary epoch, evaluating the past and present as the intersection of “own” and “other”. The author notes that in modern theory of intercultural communication there are different interpretations of the term “foreign”. In the imagological analysis, different levels of reception of the “other” were analysed – from perception as “not one’s own» to perception as dangerous.

The artistic texts of M. Matios and D. Rubina, chosen for the analysis, confirm the importance of a thorough study of the historical and cultural features of Ukraine, Russia, the post-Soviet republics, and the State of Israel through the literary criticism aspect.

Key words: literary imagology, ethnoimage, stereotype, “own”, “other”, “foreign”.

Підписано до друку 23.10.2019 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Time New Roman
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,16.
Замовлення № 249. Тираж 100 примірників.

Віддруковано у видавничо-поліграфічному центрі
КОГПА ім. Тараса Шевченка
47003, м. Кременець, вул. Ліцейна, 1

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 6074 від 13.03.2018р.

